

Н.С. Сүлейменов¹¹ з.ғ.м., Алматы қаласы адвокаттар алқасының адвокаты (Алматы қ., Қазақстан)

e-mail: Narik954@yandex.ru

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ КӨМЕГІМЕН ЖАСАЛҒАН ТУЫНДЫЛАРДАҒЫ АДАМНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҮЛЕСІ: АНЫҚТАУ МЕН ДӘЛЕЛДЕУ ҚИЫНДЫҚТАРЫ

Аңдатпа. Мақала жасанды интеллект құқықтық реттеу жүйелерін пайдалану арқылы жасалған туындыларды Қазақстан Республикасында авторлық құқық объектілері ретінде танудың құқықтық талаптарын зерттеуге арналған. 2025 жылғы 17 қарашада қабылданған «Жасанды интеллект туралы» Қазақстан Республикасының Заңы қорғауға қабілеттіліктің шарты ретінде адамның шығармашылық үлесінің болуын бекітуіне байланысты, мұндай үлестің мазмұны мен жеткіліктілігін айқындау мәселелері ерекше өзектілікке ие болуда. Жұмыстың әдіснамалық негізі формальды-құқықтық, салыстырмалы-құқықтық және герменевтикалық әдістердің үйлесіміне құрылған, бұл Қазақстан, Ресей, Украина, Беларусь және АҚШ-тың нормативтік құқықтық актілеріне, сондай-ақ шығармашылықты түсінудің доктриналық тәсілдеріне жүйелі талдау жүргізуге мүмкіндік берді. Шетелдік тәжірибені қорыту негізінде автор шығармашылық талаптардың өзіндік анықтамасын ұсынады, оған жеке интеллектуалдық күш-жігер, еркін әрі саналы таңдау, сондай-ақ механикалық қайта өндіруден шығу сияқты элементтер енгізілген. Мәтіндік сұраныстардың (промпттардың) шығармашылық сипатын бағалауға және жасанды интеллектті қолдану кезінде шығармашылық үлестің бар екенін дәлелдеудің тәжірибелік мәселелеріне ерекше назар аударылды. Құқық қолдану тиімділігін арттырудың ықтимал тетіктері, соның ішінде міндетті таңбалау және техникалық сәйкестендіру құралдары қарастырылды. Осы салада бірыңғай сот тәжірибесін қалыптастыру және заңнамалық реттеуді одан әрі жетілдіру қажеттігі туралы қорытынды жасалды.

Түйін сөздер: жасанды интеллект, авторлық құқық, шығармашылық үлес, мәтіндік сұраныс (промпт), туындының қорғалуға қабілеттілігі, авторлықты дәлелдеу, құқықтық реттеу.

Кіріспе

Жасанды интеллект (ЖИ) жүйелерін пайдалану арқылы алынатын нәтижелерді құқықтық тұрғыдан тану мәселесі цифрлық технологиялардың қарқынды дамуына байланысты ғылыми пікірталастар мен қоғамдық талқылаулардың өзекті нысанына айналды¹. Бұл мәселеге деген қызығушылық бір жағынан шығармашылық үдерісті жеңілдетуге ұмтылатын қарапайым

пайдаланушылар тарапынан байқалса, екінші жағынан ЖИ-ді шығындарды азайту және контент өндіруді жеделдету құралы ретінде қарастыратын бизнес-қоғамдастық өкілдері тарапынан артып отыр.

Ұзақ уақыт бойы аталған мәселе нақты құқықтық шешімін таппай келді. Бұған нормативтік-құқықтық реттеудің жеткіліксіздігі және авторлық құқықтың дәстүрлі жүйесіне ықтимал елеулі әсер ету қаупі себеп болды. Алайда жағдай 2025

¹ U.S. Copyright Office, Copyright and Artificial Intelligence, Part 2: Copyrightability (2025). URL: <https://www.copyright.gov/ai/Copyright-and-Artificial-Intelligence-Part-2-Copyrightability-Report.pdf> (accessed: 09.04.2026); WIPO, Generative AI: Navigating Intellectual Property (2024). URL: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-m2024-8-en-generative-ai-navigating-intellectual-property.pdf> (accessed:

09.04.2026); Gaffar H., Albarashdi S. Copyright Protection for AI-Generated Works: Exploring Originality and Ownership in a Digital Landscape (2024). URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/asian-journal-of-international-law/article/copyright-protection-for-ai-generated-works-exploring-originality-and-ownership-in-a-digital-landscape/12B8B8D836AC9DDFFF4082F7859603E3> (accessed: 09.04.2026).

жылғы 17 қарашада қабылданған № 230-VIII ҚРЗ «Жасанды интеллект туралы» Қазақстан Республикасының заңының (бұдан әрі – ЖИ туралы Заң) ² күшіне енуімен айтарлықтай өзгерді. Аталған заңның 23-бабында маңызды ереже бекітілген: жасанды интеллект жүйелерін пайдалану арқылы жасалған туындылар оларды жасауға адамның шығармашылық үлесі болған жағдайда ғана авторлық құқықпен қорғалады. Осылайша, заң шығарушы ЖИ көмегімен алынған нәтижелерге қатысты авторлық құқықтың туындау мүмкіндігін мойындай отырып, олардың құқықтық қорғалуын адамның шығармашылық қатысуымен тікелей байланыстырды. Дегенмен, бұл тәсіл өзінің прогрессивті сипатына қарамастан, бірқатар теориялық және практикалық мәселелерді туындатады.

Ең алдымен, «шығармашылық үлес» ұғымының мазмұны мен жеткіліктілік деңгейін айқындау мәселесі туындайды. Атап айтқанда, мұндай үлестің қандай көлемі жеткілікті деп танылуы тиіс? Тек мәтіндік сұранысты (промптты) енгізу тұлғаны автор ретінде тануға негіз бола ала ма? Сонымен қатар, шығармашылық қызмет пен ЖИ жүйесімен жай техникалық өзара әрекеттесудің ара-жігін қандай өлшемдер арқылы ажыратуға болады деген сұрақтар әлі де ашық күйінде қалып отыр.

Осы сұрақтарға жауап беру үшін «шығармашылық» ұғымының заңдық және доктриналық мазмұнына жүгіну қажет. Бұл өз кезегінде жасанды интеллектіні пайдалану арқылы туындыларды жасау процесінде адамның қатысу деңгейін бағалаудың ғылыми негізделген критерийлерін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Материалдар мен әдістер

Зерттеудің нормативтік-эмпирикалық негізін 2025 жылғы 17 қарашадағы № 230-VIII ҚРЗ «Жасанды интеллект туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 1996 жылғы 10 маусымдағы № 6-І «Авторлық құқық және сабақтас құқықтар туралы» Қазақстан

Республикасының Заңы ³, сондай-ақ Ресей Федерациясының, Украинаның, Беларусь Республикасының заңнамалық актілері және туындылардың қорғалуға қабілеттілік талаптарын айқындау саласындағы АҚШ-тың түсіндірмелік-нормативтік құжаттары (Compendium of U.S. Copyright Office Practices) құрады.

Эмпирикалық база ретінде күрделілік деңгейі мен мағыналық жүктемесіне қарай жүйеленген мәтіндік сұраныстардың (промпттардың) модельдік үлгілері, сондай-ақ сот практикасының материалдары пайдаланылды. Атап айтқанда, шығармашылықтың ең төменгі шегін түсіндіруде маңызды бағдар болған Feist Publications, Inc. v. Rural Telephone Service Co. ісі бойынша АҚШ Жоғарғы сотының шешімі талдауға алынды.

Зерттеудің әдіснамалық негізі жалпығылыми және арнайы-құқықтық әдістердің үйлесіміне сүйенеді. Формальды-құқықтық әдіс зерттелетін нормативтік актілерде бекітілген құқықтық конструкциялар мен заңдық анықтамалардың мазмұнын догматикалық тұрғыдан талдауға мүмкіндік берді. Салыстырмалы-құқықтық әдіс әртүрлі құқықтық жүйелердегі шығармашылық пен авторлықты айқындау тәсілдерінің ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтауға жағдай жасады. Герменевтикалық әдіс (жүйелік және телеологиялық түсіндіру) заңнамалық анықтамасы жоқ «шығармашылық үлес», «интеллектуалдық күш-жігер» сияқты бағалау ұғымдарының мазмұнын ашу үшін қолданылды. Ал құқықтық болжау және модельдеу әдістері құқық қолдану тәуекелдерін бағалау, сондай-ақ жасанды интеллект жүйелерін пайдалану арқылы туындыларды жасау кезінде шығармашылық элементтің бар-жоғын дәлелдеудің ықтимал модельдерін әзірлеу мақсатында пайдаланылды.

Нәтижелер және талқылау

Қазақстан

Республикасының

² Қазақстан Республикасының 2025 жылғы 17 қарашадағы № 230-VIII ҚРЗ «Жасанды интеллект туралы» заңы. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z2500000230> (қаралу уақыты: 10.04.2026).

³ Қазақстан Республикасының 1996 жылғы 10 маусымдағы N 6-І «Авторлық құқық және сабақтас құқықтар туралы» заңы. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z960000006> (қаралу уақыты: 10.04.2026).

заңнамасында «шығармашылық» ұғымының анықтамасы берілмеген. Дегенмен, 1996 жылғы 10 маусымдағы № 6-І «Авторлық құқық және сабақтас құқықтар туралы» Қазақстан Республикасының заңы (бұдан әрі – Авторлық құқық туралы заң) ⁴ мазмұнында шығармашылық және техникалық қызметтің ара-жігін ажыратуға деген талпыныс іс жүзінде байқалады. Атап айтқанда, техникалық қызмет деп бұрыннан бар объектілерді жай ғана қайта жаңғыртуға, бекітуге немесе механикалық өндеуге бағытталған, оларға жаңа түпнұсқалық элементтер қоспайтын әрекет танылады. Керісінше, шығармашылық қызмет нәтижесінде түпнұсқалық пен жаңалық белгілеріне ие өнім жасалады, бұл Авторлық құқық туралы заңның 6-8-баптарын жүйелі түрде түсіндіруден туындайды, онда туындылардың қорғалуға қатысты талаптары бекітілген. Демек, шығармашылық ұғымын белгілі бір дәрежеде кері тәсіл арқылы, яғни шығармашылық сипатқа ие емес әрекеттерді алып тастау арқылы да айқындауға болады. Осыған ұқсас жағдай бірқатар өзге мемлекеттерде де байқалады: аталған термин кеңінен қолданылғанымен, нормативтік тұрғыдан нақты айқындалмаған. Дегенмен, жекелеген құқықтық жүйелерде мұндай анықтамалар кездеседі. Мысалы:

– Ресей Федерациясының мәдениет туралы заңнамасының 3-бабында «шығармашылық қызмет – мәдени құндылықтарды жасау және оларды түсіндіру» деп тікелей көрсетілген. Бұл анықтама ең алдымен мәдениет саласына қатысты болғанымен, оны авторлық құқық саласына да қолдануға болады ⁵.

– Украинада да мазмұны жағынан өте жақын анықтама бар: «Мәдениет және кәсіби шығармашылық қызметкерлер туралы» заңның 1-бабында «шығармашылық қызмет» мәдени құндылыққа ие туындыларды жасауға немесе оларды интерпретациялауға

бағытталған жеке немесе ұжымдық шығармашылық ретінде айқындалады ⁶.

– Беларусь Республикасында мұндай анықтама тікелей берілмегенімен, «туындының шығармашылық сипатының презумпциясы» ұғымы қолданылады: егер керісі дәлелденбесе, туынды шығармашылық еңбек нәтижесінде жасалған деп танылады ⁷.

– АҚШ заңнамасында «шығармашылық» ұғымына туындыны авторлық құқық объектісі ретінде тану мүмкіндігіне қатысты компендиумда арнайы бөлім арналған (Compendium of U.S. Copyright Office Practices):

«Шығармашылық»: Туынды авторлық құқық объектісі ретінде танылуы үшін ол «кем дегенде шығармашылықтың ең төменгі деңгейіне» ие болуы тиіс, бұл авторлық-құқықтық қорғауға үміткер болу үшін жеткілікті (Feist Publications, Inc. v. Rural Telephone Service Co., 499 U.S. 358, 362). ...Авторлық көрініс «жаңашыл немесе тосын нысанда ұсынылуы» міндетті емес, алайда ол «толықтай механикалық немесе дағдылы сипатта болып, ешқандай шығармашылықты талап етпейтін» деңгейде болмауы тиіс. «Толығымен типтік», «үйреншікті» немесе «тіпті ең болмағанда шығармашылық белгілерінен айырылған» туынды түпнұсқалық талабына сәйкес келмейді (Feist Publications, Inc. v. Rural Telephone Service Co., 499 U.S. at 362). «Егер туынды тек «дәстүрге терең орныққан және соншалықты үйреншікті болғандықтан өзінен-өзі түсінікті құбылыс ретінде қабылданатын бұрыннан қалыптасқан тәжірибені» ғана бейнелейтін болса, онда онда «тіпті жанама түрде де шығармашылықтың нышаны жоқ» деп танылады (Feist Publications, Inc. v. Rural Telephone Service Co., 363-6.). Сол сияқты, егер авторлық көрініс «айқын» немесе «іс жүзінде сөзсіз» сипатта болса, онда туынды «Авторлық құқық туралы заң талап ететін шығармашылықтың ең төменгі ұшқынына» да ие болмайды (Feist

⁴ Қазақстан Республикасының 1996 жылғы 10 маусымдағы N 6-І «Авторлық құқық және сабақтас құқықтар туралы» заңы.

⁵ "Основы законодательства Российской Федерации о культуре" (утв. ВС РФ 09.10.1992 N 3612-1) (ред. от 24.06.2025) (с изм. и доп., вступ. в силу с 01.03.2026). URL: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_1870/068694c3b5a06683b5e5a2d480bb399b9a7e3dcc/ (дата обращения: 10.04.2026).

⁶ Закон Украины от 7 октября 1997 года №554/97-ВР «О профессиональных творческих работниках и творческих союзах».

URL: https://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=17813 (дата обращения: 10.04.2026).

⁷ Гражданский кодекс Республики Беларусь 7 декабря 1998 г. № 218-3. URL: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9800218> (дата обращения: 10.04.2026).

Publications, Inc. v. Rural Telephone Service Co, 363⁸).

Келтірілген тұжырымдар шығармашылықтың тікелей анықтамасын білдірмегенімен, олар автор қызметінің шығармашылық деп танылуы үшін қажетті критерийлерді айқындауға мүмкіндік береді. Жоғарыда берілген анықтамаларды қорыта келе, үш негізгі элементті бөліп көрсетуге болады:

– біріншіден, шығармашылық субъектінің интеллектуалдық күш-жігерін көздейді (Ресей, Украина);

– екіншіден, ол механикалық, дағдылы немесе сөзсіз қайта жаңғыртудан асып түсуі тиіс (АҚШ);

– үшіншіден, дау туындаған жағдайда, өзге жағдай дәлелденбесе, нәтиженің шығармашылық сипаты презумпцияланады (Беларусь). Дәл осы элементтер төменде ұсынылатын анықтаманың негізіне алынды.

Жоғарыда баяндалғандарды негізге ала отырып, аталған ұғымға келесі анықтаманы ұсынуға болады: «Шығармашылық – туынды автордың жеке интеллектуалдық күш-жігерін бейнелеп, көрініс табу тәсілінде кемінде ең төменгі деңгейдегі еркін әрі саналы таңдауды қамтыған, сондай-ақ механикалық, дағдылы, дәстүрлі немесе сөзсіз қайта жаңғырту шегінен шығатын жағдайда орындалады».

Келтірілген анықтаманы негізге ала отырып, жасанды интеллектті пайдалану арқылы туындыларды жасау жағдайында шығармашылық үлесті бағалауға көшуге болады. Ең алдымен, жасанды интеллект жүйесінің нәтижесі қандай тәсіл арқылы қалыптасатынын ескеру қажет. Әдетте, пайдаланушы мұндай жүйемен промпт арқылы өзара әрекеттеседі немесе «Жасанды интеллект туралы» Қазақстан Республикасының заңы терминологиясына сәйкес – «мәтіндік сұраныс» (бұдан әрі – промпт) арқылы көрініс табады. Оны келесідей анықтауға болады: «мәтіндік сұраныс – бұл жазбаша немесе электрондық нысанда берілген, жасанды интеллект жүйесіне оның жұмыс нәтижесін алу мақсатында жіберілетін пайдаланушының

тапсырмасы не өзге де хабарламасы».

Промпт әртүрлі нысандарда көрініс табуы мүмкін. Мысалы, ол барынша қарапайым болуы мүмкін: «маған гүлдің суретін сал». Ол неғұрлым нақтыланған сипатта жа көрініс табады: «маған сары қызғалдақтың суретін сал». Сонымен қатар, ол күрделі, кешенді сипатта да болуы мүмкін: «ағаштың көлеңкесі түсіп тұрған сары қызғалдақты сал; гүлдің бүршігіне ара қонсын; көлеңке түскен жағы солғын көрініп, жаз бен күздің өтпелі кезеңін бейнелесін».

Бұл үш мысалдың арасында сипаттау деңгейі, мағыналық жүктемесі және пайдаланушы жүзеге асыратын шығармашылық таңдаудың көлемі тұрғысынан елеулі айырмашылық бар екені айқын. Жоғарыда ұсынылған анықтамаға сүйене отырып, аталған промпттарды шығармашылық үлестің бар-жоғы тұрғысынан бағалауға болады:

– бірінші жағдайда шығармашылық үлестің бар екендігі туралы айту қиын, себебі мұндай промпт авторы айқын әрі саналы таңдау жасамайды. Нәтижесінде қандай бейне пайда болатыны, қандай гүл салынатыны, қандай бөлшектер қамтылатыны белгісіз күйінде қалады. Мұнда пайдаланушының интеллектуалдық күш-жігері ең төменгі деңгейде;

– екінші жағдайда автор объектіні және оның түсін нақтылайды. Бұл белгілі бір деңгейде интеллектуалдық күш-жігердің бар екенін көрсетеді. Алайда нәтижеге қатысты өзге параметрлер әлі де айқындалмаған, ал автордың туындының соңғы нысанына бақылау деңгейі шектеулі болып қала береді. Сондықтан мұндай үлестің шығармашылық деп танылуының жеткіліктілігі және соның негізінде авторлықты мойындау мәселесі пікірталас тудырады⁹.

– үшінші жағдайда анағұрлым айқын көрінетін шығармашылық үлес туралы айтуға болады. Автор композицияны, атмосфераны, көрініс бөлшектерін және қажетті көркемдік эсерді нақты айқындайды. Бұл мысалда пайдаланушы тек объектіні (қызғалдақ) ғана емес, сонымен қатар оның қоршаған ортасын

⁸ Compendium of U.S. Copyright Office Practices, Chapter 300. URL: <https://law.resource.org/pub/us/compendium/ch300.html> (accessed: 10.04.2026).

⁹ Théâtre D'opera Spatial Review Board Decision Letter (U.S. Copyright Office, 2023). URL: <https://www.copyright.gov/rulings-filings/review-board/docs/Theatre-Dopera-Spatial.pdf> (accessed: 10.04.2026).

(ағаштың көлеңкесі, бүршікке қонған ара), сондай-ақ мағыналық акцентті (солғындану арқылы жаз бен күз арасындағы өтпелі кезеңді бейнелеу) еркін әрі саналы түрде таңдайды. Мұндай таңдау механикалық, дағдылы немесе сөзсіз сипатқа ие емес, керісінше, автордың жеке шығармашылық ниетін көрсетеді және ұсынылған шығармашылық критерийіне сәйкес келеді. Кескінді тікелей жасау жасанды интеллект арқылы жүзеге асырылғанына қарамастан, түпкілікті нәтиже едәуір дәрежеде автордың ой-ниетін бейнелейді, сондықтан оны автор шығармашылығының элементтерін қамтитын нәтиже ретінде қарастыруға болады¹⁰. Осындай промпттардың шығармашылық үлесті айқындаудағы, сондай-ақ белгілі бір дәрежеде жасанды интеллект жұмысының тиімділігін қамтамасыз етудегі маңыздылығын ескере отырып, «Жасанды интеллект туралы» Қазақстан Республикасының заңы шеңберінде промпттар авторлық құқық объектілері ретінде қарастыруға болады.

Демек, жасанды интеллект жүйелеріне жолданатын мәтіндік сұраныстар, егер олар адамның интеллектуалдық шығармашылық қызметінің нәтижесі болып табылса, Қазақстан Республикасының авторлық құқық және сабақтас құқықтар туралы заңнамасына сәйкес авторлық құқық объектілері ретінде танылады. Сонымен қатар, тек промпт негізінде «нөлден бастап» объектіні жасау сценарийімен қатар, генеративті жасанды интеллект жүйелері бұрыннан бар материалдарды өңдеу үшін де қолданылуы мүмкін, бұл шығармашылық үлес мәселесін өзге қырынан қарастыруды талап етеді. Жекелей алғанда, генеративті ЖИ тек промпт негізінде жаңа объектілер жасай алатынына қарамастан, ол бұрыннан бар дайын үлгілерді, объектілерді немесе материалдарды да көмекші құрал ретінде пайдалана алады. Мәселен, суретшілердің ЖИ-ді модельдеу немесе бастапқы визуалдық шешімдер жасау үшін пайдаланып, кейін оларды адам тарапынан өңдеп, толыққанды туындыға дейін жеткізу тәжірибесі кең таралған. Мұндай жағдайларда түпкілікті нәтиженің авторлық құқық объектісі ретінде танылуы күмән

тудырмайды.

Алайда бастапқы үлгінің құқықтық мәртебесі қолданылған промпттың сипатына және ондағы шығармашылық таңдаудың айқындылық дәрежесіне тәуелді болады. Егер ЖИ жасаған үлгіде адамның шығармашылық үлесі болмаса (мысалы, қарапайым немесе тек нақтыланған промпт қолданылған жағдайда), онда ол авторлық құқық объектісі ретінде танылмайды. Дегенмен, егер мұндай үлгі кейін адам тарапынан елеулі түрде өңделсе, онда түпкілікті туынды шығармашылық қайта өңдеу нәтижесінде қорғалуға қабілетті болуы мүмкін, бұл «Жасанды интеллект туралы» Қазақстан Республикасының заңы 23-бабының 1-тармағына сәйкес келеді¹¹.

Бұрыннан бар объектілермен жұмыс істеу кезінде, мысалы, әңгіме мазмұнын өңдеу барысында, ЖИ мәтінді редакциялау, оны мазмұндық тұрғыдан толықтыру, стилистикалық немесе құрылымдық тұрғыдан жетілдіру үшін қолданылуы мүмкін. Мұндай араласу туындының соңғы нысанына елеулі әсер етуі ықтимал болғанымен, бастапқы мәтіннің авторы оған өз шығармашылық үлесін енгізген болып табылады. Сондықтан көп жағдайда дәл сол тұлға, ЖИ-ді көмекші құрал ретінде пайдаланғанына қарамастан, автор ретінде танылуы тиіс.

Ерекше жағдайлар ретінде ЖИ туындыны бастапқы авторлық ойдан толықтай ажыратып жіберетіндей дәрежеде түбегейлі өзгерткен немесе нәтиже плагиат тәуекелін туындататын бөтен элементтерді қамтыған жағдайларды атауға болады. Мұндай контексте бастапқы материалды жасаған тұлға мен оны ЖИ көмегімен өңдеген тұлға арасындағы ықтимал бірлескен авторлық мәселесі туындамайды, себебі ЖИ құқық субъектісі ретінде танылмайды. Атап айтқанда, бірлескен авторлық екі немесе одан да көп жеке тұлғалардың бірлескен шығармашылық еңбегін көздейді.

«Жасанды интеллект туралы» Қазақстан Республикасының заңы 23-бабы шеңберінде мұндай туындыларда шығармашылықтың жоқтығы қандай тәсілдер арқылы дәлелденетіні мәселесі ерекше назар аударуды талап етеді¹². Туындының мәтіні немесе

¹⁰ Zarya of the Dawn Letter (U.S. Copyright Office, 2023). URL: <https://www.copyright.gov/docs/zarya-of-the-dawn.pdf> (accessed: 10.04.2026).

¹¹ Қазақстан Республикасының 2025 жылғы 17 қарашадағы № 230-VIII ҚРЗ «Жасанды интеллект туралы» заңы.

¹² WIPO, Generative AI: Navigating Intellectual Property (2024).

бейнесі бойынша адамның шығармашылық үлесінің бар-жоғы туралы бірімәнді қорытынды жасау әрдайым мүмкін бола бермейді. Жасанды интеллект қолданылғанын болжауға болатын жағдайдың өзінде бұл өздігінен шығармашылықтың жоқтығын білдірмейді. Сонымен қатар, авторлық презумпциясы шығармашылық презумпциясына толықтай тең болмаса да, белгілі бір жеке тұлғаны автор ретінде тануды көздейді. Ал авторлықты тану, өз кезегінде, туындының шығармашылық қызмет нәтижесі екендігі туралы жанама түрде пайымдауға негіз болады. Азаматтық процесс тұрғысынан бұл авторлығын мәлімдеген тұлға «Авторлық құқық және сабақтас құқықтар туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 9-бабында бекітілген презумпцияға сүйенетінін және бастапқыда туындының шығармашылық сипатын дәлелдеуге міндетті еместігін білдіреді. Алайда авторлық дауланған немесе жасанды интеллект қолданылғанына қатысты негізді күмән туындаған жағдайларда, шығармашылық үлестің бар екенін дәлелдеу ауыртпалық тудыруы мүмкін: сот талапкерден шығармашылық қатысуды растайтын дәлелдемелерді (мысалы, сұраныстың күрделілігін көрсететін промпттарды немесе туындының аралық нұсқаларын) ұсынуды талап етуге құқылы.

Шығармашылықтың бар немесе жоқ екенін растаудың немесе жоққа шығарудың тәсілдерінің бірі ретінде туындыны жасау немесе өңдеу барысында пайдаланылған промпттарды ұсыну қарастырылуы мүмкін. Оларды шығармашылық сипаты тұрғысынан бағалау белгілі бір дәрежеде аталған мәселені шешуге мүмкіндік береді. Алайда мұндай тәсіл әмбебап болып табылмайды: промпттар әрдайым сақтала бермейді, ал олар болған күннің өзінде, олардың жеткілікті деңгейде шығармашылық үлесті қамтитынын бірімәнді түрде анықтау әрдайым мүмкін емес.

Сонымен қатар, туындыны жасау кезінде жасанды интеллекттің пайдаланылғанын анықтауға арналған техникалық құралдардың жетілмегендігін ескере отырып, мұндай нәтижені жасаған

тұлғаның жасанды интеллект қолдану фактісін жай ғана теріске шығару ықтималдығы жоғары. Мұндай жағдайларда, егер туындының жасалу мән-жайларын айқындаудың тиімді тетіктері болмаса, «Жасанды интеллект туралы» Заңның 23-бабы 1-тармағының практикалық маңызы шектеулі болуы мүмкін. Сонымен бірге, шығармашылық үлестің болмауы нәтижені толық құқықтық мәнінен айырады дегенді білдірмейді: ол сабақтас құқықтар объектісі ретінде (мысалы, деректер базасы немесе фонограмма ретінде) қорғалуы мүмкін немесе егер қорғалатын туындылардан алынған элементтерді қамтымаса, еркін пайдаланылуы ықтимал.

Аталған жағдайдан шығудың ықтимал жолдарының бірі – жасанды интеллекттің көмегімен жасалған туындыларды міндетті түрде таңбалау не жұмысты жасау барысында жасанды интеллекттің қолданылғанын жоғары ықтималдықпен анықтай алатын техникалық құралдарды әзірлеу. Мұндай жағдайда да тиісті тетіктерді айналып өту тәсілдерінің пайда болуы мүмкін, бұл шаралар кем дегенде аталған саладағы ашықтық пен бақылау деңгейін арттыруға мүмкіндік береді¹³. Арнайы таңбалау жасанды интеллекттің пайдаланылғанын жоққа шығаруға болатын презумпция функциясын атқара алар еді: оның болуы сот пен үшінші тұлғалар үшін тексеру рәсімін жеңілдетер еді, ал оның болмауы жасанды интеллекттің қолданылғанын өзге дәлелдеу құралдары арқылы анықтау мүмкіндігін жоққа шығармайды. Алайда міндетті таңбалауды енгізу оның құқықтық салдарын заңнамалық тұрғыдан нақты бекітуді талап етеді, соның ішінде жасанды интеллект қолданылғаны белгілі бола тұра, таңдалауды әдейі қолданбағаны үшін жауапкершілік мәселесін де қамтуы тиіс.

Қорытынды

Жүргізілген зерттеу Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасында «шығармашылық» ұғымының заңды анықтамасының жоқ екенін көрсетеді.

¹³ Regulation (EU) 2024/1689, AI Act, Article 50. URL: <https://artificialintelligenceact.eu/article/50/> (accessed: 11.04.2026); Chandra B., Dunietz J., Roberts K., Lee Y., Fontana P., Awad G. Reducing Risks Posed by Synthetic Content: An

Overview of Technical Approaches to Digital Content Transparency (2024). URL: <https://doi.org/10.6028/NIST.AI.100-4> (accessed: 11.04.2026).

Соған қарамастан, авторлық құқық нормаларын жүйелі-құқықтық талдау және шетелдік доктриналық тәсілдерді кешенді түрде зерделеу арқылы шығармашылық қызметтің объективті талаптарын тұжырымдауға мүмкіндік бар екені негізделді. Отандық және шетелдік ғылыми тәжірибені саралау нәтижесінде зерттеуде авторлық анықтама ұсынылады: оған сәйкес шығармашылық – туындыда тұлғаның дара зияткерлік күш-жігері көрініс тауып, білдіру нысанында механикалық, күнделікті немесе детерминацияланған қайталаудан тыс ең төменгі деңгейдегі еркін әрі саналы таңдаудың болуымен сипатталады. Ұсынылған анықтама жасанды интеллект көмегімен генерацияланған нәтижелерді құқық қолдану тәжірибесі тұрғысынан бағалаудың теориялық-әдіснамалық негізін қалыптастырып, автордың шынайы шығармашылық үлесін жүйемен жүзеге асырылатын техникалық өзара әрекеттен ажыратуға мүмкіндік береді.

Зерттеудің маңызды тәжірибелік қорытындыларының бірі – мәтіндік сұраныстың (промпттың) пайдаланушының шығармашылық ниетін бейнелеудің негізгі құралы ретінде танылуы, алайда оның құқықтық мәнінің салыстырмалы сипатының негізделуі болып табылады. Шығармашылық үлестің деңгейі промпттың мазмұндық және құрылымдық күрделілігімен тікелей байланысты: тек композициялық шешімдерді, түстік параметрлерді, сюжеттік логиканы және күтілетін көркемдік нәтижені нақтылайтын көпқұрамды, семантикалық тұрғыдан бай сұраныстар ғана шығармашылық қызметтің көрінісі ретінде саралануы мүмкін. Жасанды интеллект бұрыннан бар объектілерді жаңарту немесе жетілдірудің көмекші құралы ретінде пайдаланылған жағдайда, бастапқы

туындының авторлығы, әдетте, оның жасаушысына тиесілі болып қала береді; бұл қағида тек нәтижелік өнім бастапқы шығармашылық тұжырымдамамен байланысын жоғалтатын түбегейлі трансформация жағдайларында шектелуі мүмкін. Сонымен қатар, промпттарды авторлық құқық объектісі ретінде нормативтік тану («Жасанды интеллект туралы» Заңның 23-бабы 2-тармағы) түпкілікті нәтижеге қатысты шығармашылық сипаттың дәлелденуі мәселесін толық шешпейді, себебі нәтиженің сыртқы белгілері де, жасанды интеллект қолдану фактісінің өзі де адам қатысуының нақты көлемін сенімді түрде айқындауға жеткіліксіз.

«Жасанды интеллект туралы» заңның 23-бабын тиімді іске асыруды қамтамасыз ету үшін туындылардың шығу тегін анықтау құқықтық және техникалық тетіктерін жетілдіру қажеттігі негізделеді. Бұл мәселені шешудің жолы ретінде жасанды интеллект жүйелерін пайдалану арқылы жасалған контентті міндетті таңбалауды заңнамалық деңгейде бекіту; салааралық стандарттар шеңберінде ЖИ-генерацияланған объектілерді анықтауға арналған технологиялық құралдарды әзірлеу және енгізу; сондай-ақ доктринада қалыптасқан шығармашылық талаптарына сүйене отырып, біріздендірілген сот және әкімшілік практиканы қалыптастыру ұсынылады. Объективті техникалық-құқықтық верификация құралдары жеткілікті деңгейде қалыптасқанға дейін авторлық презумпция іс жүзінде өзін автор ретінде жариялаған кез келген тұлғаға қолданылуы ықтимал, бұл өз кезегінде адам шығармашылығының элементтері жоқ нәтижелерге құқықтық қорғаудың негізсіз таралу тәуекелдерін арттырады және аталған мәселені одан әрі терең ғылыми зерделеуді талап етеді.

Н.С. Сулейменов ¹

¹ М.Ю.Н., адвокат городской коллегии адвокатов г. Алматы (Алматы қ., Қазақстан)
e-mail: Narik954@yandex.ru

**ТВОРЧЕСКИЙ ВКЛАД ЧЕЛОВЕКА В ПРОИЗВЕДЕНИЯ, СОЗДАННЫЕ С
ПОМОЩЬЮ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА: ПРОБЛЕМЫ
ОПРЕДЕЛЕНИЯ И ДОКАЗЫВАНИЯ**

Аннотация. Статья посвящена исследованию правовых критериев признания произведений, созданных с использованием систем искусственного интеллекта, объектами авторского права в Республике Казахстан. В связи с принятием Закона Республики Казахстан «Об искусственном интеллекте» от 17 ноября 2025 года, закрепившего в качестве условия охраноспособности наличие творческого вклада человека, особую актуальность приобретают вопросы определения содержания и достаточности такого вклада. Методологическая основа работы построена на сочетании формально-юридического, сравнительно-правового и герменевтического методов, что позволило провести системный анализ нормативных актов Казахстана, России, Украины, Беларуси и США, а также доктринальных подходов к пониманию творчества. На основе обобщения зарубежного опыта автором предложено собственное определение критерия творчества, включающее такие элементы, как индивидуальные интеллектуальные усилия, свободный и осознанный выбор, выход за пределы механического воспроизведения. Особое внимание уделяется оценке творческого характера текстовых запросов (промптов) и практическим проблемам доказывания наличия творческого вклада при использовании ИИ. Рассматриваются возможные механизмы повышения эффективности правоприменения, включая обязательное маркирование и технические средства идентификации. Делается вывод о необходимости формирования единообразной судебной практики и дальнейшего совершенствования законодательного регулирования в данной сфере.

Ключевые слова: искусственный интеллект, авторское право, творческий вклад, текстовый запрос (промпт), охраноспособность произведения, доказывание авторства, правовое регулирование.

N.S. Suleimenov¹

¹ m.l.s., Attorney at the Almaty City Bar Association
(Almaty, Kazakhstan) e-mail: Narik954@yandex.ru

HUMAN CREATIVE CONTRIBUTION TO WORKS GENERATED WITH THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE: ISSUES OF DEFINITION AND PROOF

Abstract. This article examines the legal criteria for recognizing works created with the use of artificial intelligence systems as objects of copyright in the Republic of Kazakhstan. Following the adoption of the Law of the Republic of Kazakhstan “On Artificial Intelligence” dated November 17, 2025, which establishes the presence of human creative contribution as a condition for copyright protection, particular relevance has been given to issues concerning the definition and sufficiency of such contribution. The methodological framework of the study is based on a combination of formal-legal, comparative-legal, and hermeneutic methods, which enabled a systematic analysis of the regulatory acts of Kazakhstan, Russia, Ukraine, Belarus, and the United States, as well as doctrinal approaches to understanding creativity. Based on a generalization of foreign experience, the author proposes an original definition of the criterion of creativity, incorporating elements such as individual intellectual effort, free and conscious choice, and a departure from purely mechanical reproduction. Special attention is paid to assessing the creative nature of textual prompts and to the practical challenges of proving the existence of creative contribution when using artificial intelligence. The article also considers possible mechanisms for enhancing the effectiveness of law enforcement, including mandatory labeling and technical means of identification. It concludes that there is a need to develop consistent judicial practice and to further improve legislative regulation in this area.

Keywords: artificial intelligence, copyright, creative contribution, textual prompt, copyrightability, proof of authorship, legal regulation.